

KÜRESEL SALGINDA DEVLETİN LEVIATHAN'A DÖNÜŞME TEHLİKESİ

The Danger of the State Turning into Leviathan in the Global Pandemic

Eda ÇOBAN KAPUOĞLU*

Makale Gönderilme Tarihi: 14/04/2021

Kabul Tarihi : 10/05/2021

ÖZ

Siyasal düzenin yokluğu kaos demektir. Böyle bir ortamda bireylerin başta yaşam hakkı olmak üzere güvenlik ve mülkiyet hakları tehlike altına girer. Mevcut problemlerin çözümlenmesi ve yeni sorunların ortaya çıkmaması için siyasal otoriteye gereksinim vardır. Otorite, bir düzen oluşturarak işlerin düzenlenmesini, bireysel ve toplumsal yaşamın sükûnetle devam etmesini garanti altına alır. Fakat bu düzenin sürekliliği için otoritenin de belirli sınırlarının olması elzemdir. Bu ihtiyaç küresel salgın sürecinde daha açık biçimde hissedilmektedir. Salgın sürecinde devletin uygulamaya koyduğu yasaklar, sınırlandırmalar ve cezalar onun güç vasıtalarının değişimini de işaret etmektedir. Yaşanan bu değişim ise içinde bulunduğumuz noktadan adeta geriye doğru bir dönüşü betimlemektedir. Bu bağlamdaki problemler felsefe tarihinde tartışılmıştır. Bu makalede, Hobbes'un Leviathan kurgusundaki sınırlandırıcı otorite ile

ABSTRACT

The absence of political order means chaos. In such an environment, the security and property rights of individuals, especially the right to life, are endangered. Political authority is needed to solve existing problems and prevent new problems from arising. By establishing an order, the authority guarantees the organization of things and the continuation of individual and social life in peace. However, for the continuity of this order, it is essential that the authority has certain limits. This need is felt more clearly during the global epidemic process. The prohibitions, restrictions and punishments imposed by the state during the epidemic process also point to the change of its power tools. This change, on the other hand, almost describes a backward return from the point we are in. Problems in this context have also been discussed in the history of philosophy. In this article, the restrictive authority in Hobbes's Leviathan

* Doktora Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, ecoban11@posta.pau.edu.tr, ORC ID: 0000-0002-0728-5518

günümüz salgın sürecindeki devlet otoritesi kullanımı karşılaştırılacaktır. Bu süreçte kullanılan dijital uygulamaların ve yapılan sınırlandırmaların birey özgürlüğüne müdahale olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle mevcut devlet otoritesinin, özgürlük sınırlandırıcısı olan Leviathan'a dönüşüp dönüşmeyeceği ve böyle bir tehlikenin olup olmadığı sorularına cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birey, Covid-19, Dijital Leviathan, Hobbes, Küresel Salgın, Leviathan, Locke, Özgürlük

fiction will be compared with the use of state authority in today's epidemic process. It is thought that the digital applications and restrictions used in this process are interfering with the freedom of the individual. From this point of view, the questions will be sought whether the current state authority will turn into Leviathan, which is the restrictor of freedom, and whether there is such a danger.

Keywords: Covid-19, Digital Leviathan, Global Pandemic, Hobbes, Individual, Leviathan, Liberty, Locke

GİRİŞ

Toplumsal yaşantı, işleri düzenleyecek bir otorite gerektirir. Siyasal toplumun kurulmasıyla birlikte düzeni sağlayacak otorite devlet mekanizmasıdır. Devlet otoritesinin olduğu toplumsal ve siyasal durumlarda da sınır çizme ya da sınır aşımı gibi sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bunların ne şekilde çözüleceği, sınırların ne olduğu ve neye göre belirlendiği, daha önceki dönemlerden itibaren kazanılan hakların ve insanı olduğundan daha iyi hale getirecek olan sınır genişlemelerinin mevcut durumda nasıl olacağı sorularının sorulması da aynı şekilde kaçınılmazdır. Madem ki insan ve toplum tekâmül edecektir, olduğundan daha iyi bir hale gelecektir, o halde sınırlandırmaların daha az olması ve özgürlük alanının daha da genişlemesi beklenir. Gelişimin yaşandığı tüm çağlarda bu böyle olmuştur. Fakat içinde yaşadığımız çağda bu noktadan geriye doğru bir dönüş olduğu kuşkusuz duyulmaktadır. Bu durum Hobbes'un betimlediği bir otorite kullanımı olan Leviathan'ı düşündürmekte, modern çağlarda devletin dijital bir Leviathan'a dönüşüp dönüşmeyeceği sorusunu beraberinde getirmektedir.

Felsefe tarihindeki en karakteristik siyasal otorite kurgusu Hobbes'a aittir. Onun Leviathan'ı ile küresel salgın dönemindeki uygulamalar arasında bir paralellik aranabilir. Devletlerin otorite kullanımında da özgürleştirici yönde değil, sınırlandırıcı bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Bunun en yakın örneğini küresel salgın sürecinde yaşamaktayız. Bu süreçte devletler, bireylerin zarar görmemesi için birtakım çözüm yolları üretmekte ve çeşitli tedbirler almaktadır. Sokağa çıkma yasakları, maske zorunluluğu, seyahat ve çalışma kısıtlamaları bu tedbirlerden bazılarıdır. Bireyler bu süreçte alınan sınırlandırıcı kararlarla yaşamak zorundadır. Mecburiyet, özgürlükle karşıt kabul edilir, bu nedenle devlet otoritesinin kullanım biçiminin tartışılmasına ihtiyaç duyulur. Bu salgın sürecini yalnızca vaka sayıları, istatistiksel veriler ve mikrobiyolojik olgularla değil, felsefe, özgürlük ve etik açısından da incelemek lazımdır.

Siyasal sistemin içine düşebileceği tehlikeyi hisseden zihinler de bu tabloyu düşünmekle yükümlüdür. Bu yazıda küresel salgın sürecindeki koşullar nedeniyle devletlerin otorite kullanımındaki değişim ele alınacak, yeni tarz otorite kullanımının Hobbes'un Leviathan kurgusuyla benzerliği soruşturulacaktır.

1. DEVLET NEDİR?

Siyasal alanın aktörü devlettir. Tarihsel süreçte neredeyse her dönem devlet üzerine tartışmalar yapılmıştır. Devleti açıklamaya ve anlamlandırmaya yönelik bu tartışmalar, onun ne olduğu, niçin ve nasıl ortaya çıktığı, birey ve devlet arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği gibi sorulara bir cevap arayışıdır. Ancak bütün bu

tartışmalar sonucunda, günümüz de dahil olmak üzere devlet olgusu hakkında bir uzlaşmaya varılamamıştır. “Bunun nedeni devletin diğer kurumlar gibi sürekli bir değişim olgusu içinde olması, fonksiyonlarının zamanla değişmesi, her farklı bakış açısına ve ideolojiye göre farklı devlet algılamalarının ortaya çıkması ve tanımlara yansımalarıdır” (Karabağ, 2002: 9).

Bu manada diğer bir neden de devlet kavramının farklı perspektiflerden yorumlanmasıdır. Örneğin, devlet kavramı felsefeciler tarafından kurgusal olarak ele alınırken, siyaset bilimciler onu olgusal zeminde tartışırlar. Bu durum hem tartışmaların nihayete ermesi hem de kavramın genel-geçer bir tanımının yapılması noktasında güçlük ortaya çıkarmaktadır.

“Felsefi açıdan temel noktalar bağlamında devletin doğasının dört ana biçimde tasarlandığı söylenebilir. Bunların ilki, devletin doğal bir organizma olarak görüldüğü anlayıştır. Platon’un devlet anlayışına tekabül eden bu yaklaşımda devlet, insan organizmasıyla eşdeğerdir. İkinci anlayış, Aristoteles’e aittir. O, devletin belli hizmetler vermek amacıyla kurulan bir kurumlar dizgesi olduğunu ileri sürer. Bu anlayışta devletin varlık nedeni yurttaşlarının mutluluğudur. Üçüncüsü Hobbes, Locke ve Rousseau’nun temsil ettiği toplumsal sözleşmecî devlet anlayışıdır. Bu filozoflar, devleti, insanların ilkel toplumsal yapılanma dönemindeki doğa durumunun istenmeyen koşullarından kurtulmak amacıyla bir gereksinim olarak kurduklarını iddia ederler. Doğal özgürlük durumunun kontrolsüzlüğünün neden olduğu iyi-kötü algılamasının belirsizliğini ortadan kaldırmak üzere insanlar, bir toplum sözleşmesi ile ortak bir istençle kendilerini temsil edecek bir gücü yani hakemi -devlet- olarak belirlemişlerdir. Dördüncü yaklaşım Hegel tarafından geliştirilen, günümüz ulus-devletini de büyük ölçüde etkileyen modern devlet anlayışıdır. Bu yaklaşımda devlet, kendi bünyesinde belli yetiler, yetenekler ve amaçlar taşıyan, kendisinde özgür istenci bulunan bir kavramdır. Burada devlet, insanın, toplumun ve tüm diğer kavramların hepsinin üstünde yer alan tanrısal bir kurumdur” (Güçlü vd., 2003: 365-66).

Bütün bu açıklamalarda ortak olan iki şey vardır. Birincisi, devletin doğuşu hakkında felsefeciler tarafından yapılan açıklamaların tasarım veya kurgu olmasıdır. İkincisi ise bireylerin, içinde yaşadıkları mevcut durumdan rahatsız oldukları için siyasal bir düzen kurmak istemeleridir. Bu durum siyaset felsefesinde devletin şu şekilde tanımlanmasına neden olmuştur: Siyaset felsefesine göre devlet, toplumu düzenleyip yönetecek kurallar ve yasalar oluşturma otoritesine sahip ayrı bir kurumlar kümesidir (Cevizci, 2008: 360). Bir başka ifadeyle devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayanlar için bir düzen tesis eden siyasal bir örgüttür; devlet, bununla

kalmayıp, ayrıca yurttaşlarını kontrol etme araçlarına sahip olan bir yapıdır (Cevizci, 2008: 360).

Siyaset bilimi, siyasal düşünceler ve hukuk, devlet kavramını olgusal olarak açıklamaktadır. Devlet düşünsel manada değil, olgu dünyasındaki somut bir mevcudiyet veya bir oluşum gibi değerlendirilmektedir. “Devlet, siyasal birleşmeyi ve bütünlüşmeyi sağlayan bir simge, bir semboldür” (Kapani, 1983: 18). Huggins’e göre devlet, belli bir bölgesel alanda çalışan, insanların üzerinde meşru güç ve otoriteye sahip olan; kanun ve emirleri kabul edilmezse ya da onlara karşı gelinirse nihai yaptırım olarak meşru bir şekilde güç kullanabilen kurumların, unsurların ve öğelerin hepsidir (Huggins, 2006: 330).

Siyaset bilimci Heywood’a göre devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanlardan oluşan bir toplumu düzen içerisinde yönetmek amacıyla kurallar ve yasalar koyma erkine sahip kurumlar aracılığıyla otorite kullanan bir örgüttür (Heywood, 2012: 29). Devlet, insanları yönetme yetkisine sahip olan işlevsel bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın, yani devletin, devlet olmasının gerektirdiği birtakım özellikleri mevcuttur. Heywood devletin özelliklerini şöyle özetlemiştir: Devlet, egemen bir güç olarak toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde mutlak ve sınırlandırılmamış iktidar hakkı ve uygulamasına sahip bir siyasi bir yapıdır. Devletin kararlarının kamusal çıkar veya ortak iyi adına alındığı iddia edildiği için toplumun üyeleri bakımından genellikle bağlayıcıdır. Bu nedenle devlet, kanunlarına itaat etmeyip onu ihlal edenleri cezalandırma yetkisini elinde bulundurmaktadır (Heywood, 2010: 127).

Devlet, insanların bireysel ve toplumsal temelli ihtiyaçlarından ötürü oluşturmuş oldukları bir yapıdır. Bu yapının amacı; otoritesini kullanarak hem toplumsal hayatı düzenlemek hem de bireyler arasındaki olası karışıklıkları önlemektir. Bütün bunları yapabilmesini mümkün kılan şey, onun sahip olduğu çeşitli mekanizmalar kadar yine sahip olduğu meşruiyettir. “Meşruiyet, kavram olarak eylemlerin, ilişkilerin ve iddiaların toplumsal kabul görecektir hukuki, rasyonel, zorunlu, ahlaki, makul, doğal gerekçelere dayandırılmasıdır. Bu, insanların temel bir yasaya göre düşünmeleri, hareket etmeleri ve yargılanmaları anlamına gelir. Meşruiyet, siyasal iktidarın nüfuz alanı olarak kabul edilir. Aynı zamanda, bir fiilin hangi ilkeye göre tasdik edileceğinin referans kaynağını gösterir. Bu yüzden meşruiyet, siyasal olarak eylemlerin ve inançların kabul edilebilir ölçütlerinin belirlenmesidir” (Çetin, 2003: 67). Bir başka yoruma göre meşruiyet, politik bir sisteme, devlete veya hükümete itaat edip etmemek, bir teoriyi benimseyip benimsememek gerektiğini belirleyen durum. Siyasi iktidarın sadece kurumsallaşmasına değil, fakat aynı zamanda ahlâki bakımdan

temellendirilmesine imkân veren süreçtir (Cevizci, 2000: 639). “Bu manada meşruiyet, yönetenin yönetme hakkının bilincinde olması, yönetilenin de yönetene bu hakkı vermesi olarak anlaşılabilir” (Gürbüz, 1998: 12).

Zihinlerde onaylanma anlamındaki meşruiyet, devletin toplum tarafından sahiplenilmesinin de gerekçesidir. Böylece toplumsal düzen sağlanır. Ancak devlet her ne kadar düzenin sağlayıcısı ve koruyucusu olsa bile bazı durumlarda bireyle ilişkisi dinamiktir ve değişen durumlarda yeniden tartışılması lazımdır.

2. THOMAS HOBBS'UN OTORİTER DEVLETİ: LEVIATHAN

Hobbes kendi kurgusunun temeline doğa durumu içindeki bireyi yerleştirir. Doğa durumu Hobbes'un, devlet olmadan önceki düzeni anlattığı bir betimlemedir. Burada bireyin yegâne amacı sadece kendi çıkarlarına uygun yaşamaktır. Doğa durumu denildiğinde otoriter bir güç veya devletin bulunmadığı, insanların özgürlük içinde istedikleri gibi yaşadıkları bir düzen akla gelir. “Hobbes'un “doğa durumu” varsayımı toplumun ve devletin ortaya çıkmasından önce güvenlik gereksinimi içinde olan ve bu nedenle öteki insanlar üzerinde iktidar kurma isteği ile dolu insanlardan oluşan bir kalabalık düşüncesine dayanmaktadır (Şenel, 2002: 323). İnsanların eşitlik ve sınırsız özgürlük içinde yaşadığı bu dönem çeşitli tehlikeler içermektedir. “Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima bir savaş halindedir. İnsanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır” (Hobbes, 2013: 101).

Bir otoritenin bulunmadığı, tüm insanların sadece bireysel çıkar ve özgürlüklerine göre hareket ettiği durumda düzenli bir yapıdan söz edilemez. Böyle bir tabloda insanın hayatını sürdürebilmesinin garantisi olmadığı gibi, yapıp ettiklerinin bir anlamı ve değeri de yoktur. Bundan hareketle Hobbes, çalışmayı gereksiz görür çünkü bunun karşılığı söz konusu değildir. “Burada ne zaman hesabı ne sanat ne yazı ne de toplum vardır. Hepsinden daha kötüsü hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır. Bu nedenle insan hayatı yalnız, yoksul, vahşi ve kısa sürer” (Hobbes, 2013: 101). İnsanlar, belirtildiği gibi sınırsız özgürlükleri ve bencillikleriyle hayatta kalma mücadelesi verirler. “Her birey, diğerlerine karşı doğal bir yükümlülük hissetmeyen ve hayatta kalma ile kendini tatmin etme üzere iki temel güdünün önderlik ettiği yalnız kalmış bir canavar gibi davranır” (Tannenbaum ve Schultz, 2015: 203).

Hobbes'un Leviathan kurgusu olarak söz konusu ettiği doğa durumundaki bu koşullar, insanların her türlü davranışına meşruiyet sağlar. Çünkü burada doğru-yanlış, haklı-haksız, suçlu-suçsuz gibi kavramların yeri yoktur. Bu da insanların kötü sonuçlar doğuracak eylemleri bilerek ve isteyerek bencilce hayata geçirmeleri-

ne zemin hazırlamaktadır. Hobbes insanların bu durumunu şöyle açıklar: İnsanlık durumu, herkesin herkese karşı savaş durumu olduğu için ve bu durumda herkes kendi aklıyla hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olacak her şeyi kullanabileceği için; böyle bir durumda herkesin her şeye hakkı vardır. Bir başkasının bedenine bile (Hobbes, 2013: 104). Hobbes'un buradan mutlak eşitlik kavramına geçtiği dikkati çekmektedir.

Herkesin her şeye hakkının olması mutlak eşitlik kavramını beraberinde getirmektedir. Bu durumda içinde bulunulan savaş özgürlükten değil, bilakis insanların her şey üzerinde eşit hakka sahip olmalarından çıkabilir. Eşitlik; güvensizlik ve savaş meydana getirir. Hobbes'a göre eşitlik, insanların amaçlarına erişmesi için umut doğurur. Bu nedenle, iki insan aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse birbirine düşman olur ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar (Hobbes, 2013: 100). Bu durum insanlar arasında güvensizlik doğmasına da neden olmaktadır. Her şeyi yapmakta özgür olan bir insan için onunla aynı haklara sahip olan başka biri her zaman tehlikeli ve güvenilmezdir.

Hobbes'un kurgusundaki mutlak eşitlik durumunun benzeri, sanki küresel salgın sürecinde de yaşanıyor gibidir. Salgın herkesi eşit derecede tehdit etmektedir. Ama Hobbes kurgusunda eşitlikten savaş çıkacağı öngörür, bugünün eşitlik durumu başka bir karakteristik taşımaktadır. Salgın sürecinde herkes virüse karşı bir savaş vermekte ve bu savaşta insan diğer insanlarla dayanışma içinde olmak zorunda kalmaktadır. Her iki durum da adeta Leviathan'a işaret ediyor gibidir. Hobbes'un kurgusunda eşitliğin savaşla sonuçlanması, Leviathan'ın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Salgın döneminde ise devlet herkesi eşit şekilde korumak için Leviathan gibi sınırlar çizmektedir. Devletin aldığı tedbirler ve uyguladığı kısıtlamalar bunun örnekleri gibi durmaktadır.

Haklar sadece eşitlikten ibaret değildir, özgürlük de bunlar arasındadır. Ancak özgürlüğün kaynağını soruşturmak gerekir. Özgürlük de tıpkı eşitlik gibi doğal bir haktır. "Doğal hak, kendi doğasını, yani kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüdür. Özgürlük ise kelimenin doğru anlamıyla dış engellerin yokluğudur" (Hobbes, 2013: 103). Hobbes'un özgürlük ile hak arasında kurduğu bu doğal ilişki kendinden sonraki dönemlerde özgürlük kavramının hareket noktası olacaktır.

Hobbes'un Leviathan öncesini betimlediği doğa durumunda, insanlar her ne kadar kualsız ve sınırsız bir özgürlüğe sahipmiş gibi görünse de aslında sınırlandırıcı bir güce tabidir. Bu sınırlandırıcı güç ise doğa yasasıdır. "Doğa yasası, sınır koymaktır. Bu yasa, akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan, insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır. Bu kurallardan birkaçı; adaletli olmak, minnettarlık, herkese hakkı olanı vermek, varlığını korumak, hakkaniyet ve affetmektir" (Hobbes, 2013: 104). İnsanlar arasındaki düzeni sağlaması umut edilen doğa yasaları, mevcut durumdaki problemleri çözmeye yetmemiştir. "Doğa yasalarına rağmen, (bu yasalara uyulmak istendiğinde ve güvenlik içinde uyulması mümkün olduğunda) kurulu bir otorite yoksa veya bu iktidar güvenliğimiz için yeterince büyük değilse; herkes bütün diğer insanlara karşı korunmak için, kendi gücüne ve kurnazlığına dayanacak ve üstelik bunu meşru olarak yapabilecektir" (Hobbes, 2013: 133). İnsanlar arasındaki savaşı bitirecek ve onların doğa yasalarına uygun bir hayat sürmesini sağlayacak garantöre ihtiyaç vardır. Zira bu durumdan ancak mutlak bir otorite sayesinde çıkılabilir. Bu mutlak otorite ise Hobbes'un Leviathan'ıdır.

Doğal bir hak olan sınırsız özgürlük sahibi insanlar, bu özgürlüğün kendilerine sunmuş olduğu savaş ve güvensizlik halinden ötürü bir otorite altında yaşamak isterler. Otoritenin olmadığı yerde kural ve yasaların öneminden söz edilemez; çünkü onları denetleyecek üstün bir güç yoktur. Bu da insanları sürekli bir kavga ve kaos ortamında yaşamaya mecbur bırakır. Oysa devletin olduğu yerde insanın tüm hak ve özgürlükleri güvence altındadır. Bu da insanların devlet kurma nedenidir. "Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devlet halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nedeni, amacı veya nihai hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek; yani, insanları korku içinde tutacak ve onları ceza tehditleriyle, ahitleri ifa etmeye zorlayacak ve doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır" (Hobbes, 2013: 133). Devlet böylece, insanların içinde buldukları savaş temelli doğa durumundan kendilerini kurtarmak için yegâne sığınak olarak ortaya çıkar.

Hobbes'a göre bir devletin oluşumu, insanları, yabancıların saldırısından ve birbirlerine verecekleri zarardan koruyabilecek ve böylece kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi genel bir gücü kurmanın tek yolu, bütün kudret ve güçlerini tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyerek

bir heyete devretmeleridir (Hobbes, 2013: 136). “Bu bağlamda sözleşme sonucu oluş(turul)an devlet, üyesi olan bireyleri hem dışarıdan gelebilecek olası tehditlere hem de devlet/toplum içerisinde birbirlerine karşı koruma ve güvenliklerini sağlama fonksiyonunu yerine getirmektedir. Dolayısıyla insanlar arasında gerçekleştirilen toplumsal sözleşmeye göre bireylerin güvenliği, egemen güç olan devlet tarafından sağlanmaktadır. Devletin, güvenliğin sağlanmasına ilişkin bu fonksiyonu, devletin hem yetki hem de sorumluluk alanı içerisinde yer almaktadır” (Karaduman, 2020: 126). Ancak yukarıda sözü edilen bu devretme kendinden vazgeçmek için değil, kendini güvence altına almak içindir. Bu, devletin işlevini tanımlar. “Devlet bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla, tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmalarıdır. Bu, siyasal bir devlet veya sözleşme ile kurulmuş bir devlettir” (Hobbes, 2013: 137).

Leviathan, insanların bir araya gelip kendilerini korumak için yetki ve özgürlüklerini devrederek sözleşme yoluyla oluşturdukları mutlak bir otorite, mutlak egemen olduğuna göre devletin bu şekilde sözleşme ile kurulmasından, halkın rızası ile kendisine egemenliğin devredildiği kişi veya heyetin bütün hakları ve yetkileri doğmaktadır (Hobbes, 2013: 137). İşte bu durum Leviathan’ı kişilerin tüm hak ve yetkilerinin devredildiği bir otorite haline getirirken, insanları da bu mutlak gücün uyrukları yapmıştır. Burada insanların sözleşme yoluyla tüm haklarından feragat edip, adeta “güvenliğimiz için özgürlüğümüzü feda edebiliriz” dedikleri bir düzen kastedilmektedir. Bu nedenle Leviathan özgürlüğün tesis edildiği bir yapı olmak yerine, uyruk ve otorite ilişkisiyle karakterize olan bir düşünce haline gelmiştir. Leviathan onların güvenliklerini sağlayacak ve özgürlüklerini koruyacak, onlar da Leviathan’ın her kararına boyun eğeceklerdir. Çünkü sözleşme yaparak bunu kabul etmişlerdir. Bu görüşlere ilişkin bazı yorumlara göre, hak ve özgürlüklerin lehine terk işleminin yapıldığı kişi ya da meclis sözleşmeye taraf değildir. Lehine sözleşme yapılan üçüncü kişi durumundadır. Sözleşmeyi yapanlar tüm hak ve özgürlüklerini terk ederek kendilerini bağlamışlar ancak getirdikleri efendi, yani devlet, Leviathan hiçbir şeyle hiçbir şekilde bağlanmamıştır. Devlet üstün bir kişiliğe sahiptir, son derece güçlüdür, egemendir, tüm insanlar onun uyruğudur (Göze, 2005: 139).

Leviathan ile uyruklar arasındaki ilişki kısaca şöyle özetlenebilir: Uyrukların barışı, özgürlüğü ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir. Egemenin eylemleri uyruk tarafından eleştirilemez. Her bir uyruk, kurulmuş olan devletin bütün eylemlerinin ve kararlarının amili olduğu için, egemenin yaptığı hiçbir şey uyruklarına yapılmış bir haksızlık olamaz. Ve ayrıca egemen, uyruklarından herhangi biri tarafından adaletsiz olmakla da suçlanamaz (Hobbes, 2013: 140). Böyle bir

Locke doğa durumunda kontrolsüz bir özgürlük ve savaş halinin aksine ölçülü bir yaşayışı anlatmaktadır. Bu kontrollü yaşayışın bir yasayla sağlandığını ifade etmektedir. Locke'a göre doğa durumu onu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğa yasasına sahiptir. Ve akıl, ki bu yasadır, ona danışan tüm insanlığa, herkesle eşit ve bağımsız olan bir kimsenin başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar vermemesi gerektiğini öğretir (Locke, 2013: 30). Dolayısıyla özgürlük bir serbestlik durumu değildir. Bu, akılla ulaşılabilen doğa yasasıyla sağlanır. Bu nokta, özgürlük kavramındaki anlam değişiminin başlangıcıdır. Artık insanın istediğini, istediği şekilde yapabilmesi özgürlük olarak kabul edilmez.

“İnsanın doğal özgürlüğü, yeryüzündeki herhangi bir güçten bağımsız olmak, bir adamın iradesi veya otoritesi altında değil, sadece doğa yasasına tabi olmaktır” (Locke, 2013: 43). Doğa yasası sayesinde insanlar özgürlüklerini kendileri için en faydalı olacak şekilde kullanırlar. Bu durumda sınırlar sanki görünmez bir kalemle çizilmiştir. Görünmezdir, çünkü bir otorite tarafından belirlenmiştir. Ancak insanlar bu sınırı ihlal etmemektedir. Lakin bu noktada şunu sormak gereği doğar: İnsanlar arasında bencilliğin, savaşın ve diğer kötü şeylerin olmadığı böyle bir doğa durumundan devlete geçiş nasıl ve neden olmuştur?

Locke'un düşüncesinde, doğa durumundaki herkes doğa yasasına bağlıdır ama bu yasayı çiğneyenlere kimin ceza vereceği belli değildir. “Doğa yasasının yaptırım gücü herkes için geçerli olduğu gibi, bu yasanın uygulanması konusunda da herkes eşit haklara sahiptir. Bu eşit haklar, özellikle savaş durumuna ve toplum sözleşmesine giden süreçte kritik bir önem taşıyacak olan cezalandırma hakkı açısından yorumlanır” (Ağaoğulları vd. 2009: 166). Bir kişi başkasının özgürlüğüne müdahale ediyor, onun mülkiyetine zarar veriyorsa cezalandırılmalıdır. Ancak suçlu kişilerin cezalandırılmasını sağlayacak bir organizasyon yoktur. “Yetkili bir ortak yargıcın yokluğu (çokluk adaleti ve denkserliği izleyemeyeceği için) en küçük haksızlık ve çatışmalarda bile insanları birbiriyle savaş durumuna getirip, yaşamlarını tehlikeye sokar” (Şenel, 2008: 370). Bu durum devletin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Locke'a göre, yeryüzünde huzur için kendisine başvurulacak bir gücün, otoritenin olduğu yerde, savaş durumuna geçilmeyecektir. Tüm anlaşmazlıklar bu güç tarafından karara bağlanacaktır. İnsanların siyasal bir topluma geçip, devlet oluşturmalarının en temel nedeni budur (Locke, 2013: 40).

Doğal durumdan siyasal topluma geçmek için insanlar arasında ortak bir sözleşme yapılacaktır. Bu sözleşme insanların hak ve özgürlüklerini garantiye alacak bir vasıta olarak düşünülebilir. Locke'a göre bu sözleşme aslında bir onaydır. Herhangi bir siyasal toplumu başlatan ve onu gerçekten oluşturan şey, çoğunluğu oluşturan belli sayıdaki özgür insanın bir toplum oluşturmak için verdikleri onaydan başka

bir şey değildir (Locke, 2013: 92). Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Hobbes'un sözleşmeyle oluşturduğu devlette insanlar bütün hak ve özgürlüklerini kendi istekleriyle siyasal otoriteye devretmişlerdi. Ancak Locke'un sözleşmesinde bir hak devredilmesi söz konusu değildir. Aksine insanlar bu sözleşmeyi yapıp bir devlet oluşturmakla kendi doğal haklarını korumuş olacaktır. Locke'un düşüncesinde insanların sivil topluma girerek bir devlet oluşturmalarındaki amaç mülklerinden barış ve güvenlik içinde faydalanmak ve özgürce yaşamaktır. Bunu sağlayacak ve koruyacak en önemli şey ise yasalarlardır. Ancak yasa koyucunun gücü insanların hayatları ve servetleri üzerinde mutlak olan keyfi bir güç değildir (Locke, 2013: 117).

Devletin asıl kuruluş amacı insanların özgürlük ve mülkiyetini korumaktır. Bu manada devletin rolünün de değiştiği dikkati çekmektedir. "Hobbes, insanın özgürlüğünü toplumdaki karmaşa ve anarşi riskinden dolayı feda edip bir otorite inşa etmenin derdindeyken, Locke, insanın özgürlüğünün kısıtlanmadığı aynı zamanda da keyfilige ve despotizme kaymayacak dizginlenmiş bir otorite hayali kurmaktadır" (Çilingir, 2019: 40). Bu konu hakkındaki bir başka yoruma göre Locke, toplum sözleşmesi sonucunda kurulacak siyasi mekanizmanın tek görevinin, insanlara baskıcı, meşru olmayan, zorlamacı ve tek taraflı bir biçimde tüm egemenliği bünyesinde toplayarak hükmetmektense, onların doğa durumundan gelen temel haklarını (yaşamın, özgürlüğün ve mülkiyetin korunması) korumak ve devletin çıkarlarındansa bireylerin çıkarlarına öncelik vermek olduğunu savunmuştur (Eroğlu, 2010: 12).

"Toplum sözleşmesi teorileri ile siyasal iktidar ilişkilerinin üzerine oturduğu üç temel alan, üç meşruiyet kaynağı ortaya çıkmıştır: devlet, toplum ve birey. Bu üç meşruiyet kaynağının temellendiği üç meşruiyet ilkesi de doğal olarak ortaya çıkmıştır; güvenlik, eşitlik ve özgürlük. Devleti toplum sözleşmesinin merkezine koyan Hobbes için meşruiyet, güvenlik demektir. Güvenlik kaynağına dayalı meşruiyet arayışının yol açtığı devlet modelleri de doğal olarak otoriter olacaktır. Fakat toplum sözleşmesinin temelini bireyi ve bireysel hakları yerleştiren Locke için meşruiyetin kaynağı güvenlik ve eşitlik değil özgürlüktür. Onun düşüncesinde doğal haklar ve özgürlükler tüm siyasal ilişkilerinin meşruiyet kaynağıdır ve bunlardan kaynaklanmayan hiçbir hak ve yetki siyasal iktidar adına kullanılamaz" (Çetin, 2003: 73).

Devlet üzerine yapılan bu tartışmalar, modern devlet kavramına giden yoldaki birtakım köşe taşlarıdır. İlerleyen yüzyıllarda hem liberalizm ve özgürlük tartışmalarının etkisiyle hem de siyasi bilincin gelişmesiyle birlikte devlet organizasyonundan devletin işlevlerine kadar birçok değişim yaşandığını görmekteyiz. Değişimlerin sonucunda ise modern devlet oluşmuştur. Bu nedenle Hobbes'un muhayyilesinde mutlak otorite olan bir güç, Locke'un muhayyilesinde özgürlüklere kapı aralar. Hobbes'un tasarladığı baskıcı Leviathan, modern devlet anlayışıyla birlikte ılımlı

bir hale gelir; bireyi önceleyen, onun hak ve özgürlüklerini koruyan, kendini ise birey karşısında sınırlayan bir devlete dönüşür. Bu ılımlı devlet bir hukuk devletidir. Devlet kuvvetler ayrılığı ve demokrasiye sahip temel hak ve özgürlükleri koruyan yasalar gibi çeşitli mekanizmalarla yeniden tasarlanmıştır. Böylece siyasal gücün bireylere hükmetme vasıtaları değişmiştir. Artık onun amacı bireylere zarar verdiği ve bir savaş durumu yaşattığını gerekçe göstererek özgürlüğü ortadan kaldırmak ya da sınırlamak değil, onu korumak ve sınırlarını genişletmektir. Böyle bir ortamda bireyler arasındaki kavga da ertelenmiş olmaktadır. Çünkü bireylerin güvenliklerinin sağlandığı, mülkiyet ve özgürlüklerinin yasa ile korunduğu bir devlet çatısı altında kavgaya gerek duyulmaz. Herhangi bir problemi olan birey, bunu pekâlâ devlet mekanizmaları yardımıyla çözüme kavuşturur. Ancak bu tablonun, olayların doğal seyrinde böyle olması beklenir.

Yaşadığımız salgın sürecinde ise devlet otoritesinin, sahip olduğu mekanizmaları bireye rağmen kullandığına tanık olmaktadır. Üstelik günümüz modern devletinin elinde, daha başka mekanizmalar da mevcuttur. Bu ise kuşku doğurur. Acaba devlet, küresel salgın döneminde aldığı tedbir ve uyguladığı yasaklarla bir Leviathan'a dönüşür mü?

4. SALGIN DÖNEMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Günümüzün modern devleti, geçen yüzyıllardaki gibi yalnızca mekanik teknolojiyle donanmamıştır. Herkesi kuşatan bir dijital teknoloji merkezidir ve bu teknolojiyi kullanmaktadır. Bu nedenle devletin önceki dönemlerdeki kontrol gücüyle, dijital teknoloji vasıtasıyla sahip olduğu kontrol gücü arasında büyük bir fark vardır. Küresel salgın tedbirlerinin alınması ve uygulanması büyük ölçüde bu teknolojiyle sağlanmaktadır.

Bugün insanlık olağanüstü koşullar altında yaşamaktadır. Bütün dünyayı tehdit eden salgın sadece insan sağlığı için değil, aynı zamanda toplumların varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan sosyoekonomik yapılara yönelik bir tehdit de oluşturmaktadır. Ekonomi, toplumsal yaşam, eğitim gibi tüm olgular tehlikeye girmiştir. Bu süreçten olabildiğince az hasarla çıkmak ve insanları korumak için birçok önlem alınmaktadır. Devletin aldığı önlemler ve uyguladığı kısıtlamalar ise birey özgürlüğünün aleyhindedir. Böylece birey-devlet ilişkisinin niteliği ve sınırları yeniden tartışılır olmuştur.

Devletin siyasal aktör olarak ortaya çıkmasıyla birlikte insan ve otorite arasında yöneten-yönetilen ilişkisi sorunu uç verir. "Birey bir taraftan toplum içinde yaşamak zorundadır; bireyin varoluşu toplumsal varoluştan ayrı düşünülemez; diğer taraftan o, toplum ve onun örgütlü biçimi olan devletle karşı kutuplarda yer alır. Yani bir problem bağlamında bireyin karşısına dikilen güç alanı, ne yok edilmesi gereken bir

düşman ne de bireye tüm güzellikleri sunan bir dünya cennetidir” (Köktürk, 2017: 14). Burada bir ikilem; hem vazgeçilmezlik hem de karşıtlık vardır. Birey içine düştüğü herhangi olumsuz bir durum için devleti kendine sığınak olarak görmektedir. Çünkü devlet onun, ihtiyaçlarından ötürü kurmuş olduğu bir yapıdır ve görevi bireyin bu ihtiyaçlarına cevap vermektir. Devlet aynı zamanda birey özgürlüklerini sınırlandıran bir tehdit olarak da düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle özgürlük konusunda hem devleti koruyucu güç olarak görüp hem de özgürlüğün devletten korunması için çabalamaktadır. Bireyin bu ikilemi yaşaması, özgürlüğünü tamamen kaybetme korkusundan kaynaklanmaktadır. “İnsanlık dünyasında, siyasal bağımsızlık probleminden daha çetin ve çözümü zor bir problem; temel hak ve özgürlükler problemi. Çözümü zor bir problemdir çünkü siyasal bağımsızlık talebinde karşıt güç veya hedef belliydi. Oysa temel hak ve özgürlükler probleminde bir paradoks vardır. Bu problemde birey, şemsiyesi altında yaşadığı, varlığını içinde kurduğu resmi ya da sivil bir otorite ile karşı karşıya gelir” (Köktürk, 2017: 13). Bu nedenle birey hem devlet ile hem de içinde bulunduğu toplumun diğer bireyleriyle karşı karşıya kalır. Birey için özgürlüğü devlet haricinde tehdit edebilecek diğer olgu toplumdur, yani öteki bireyler. Çünkü özgürlük diğer bireyleri de ilgilendirmektedir. “Normal şartlar altında diğer bireylerin eylemlerimize müdahale etmediği ölçüde özgür olduğumuzu savunabiliriz. Yapmak istediğimiz şey başkaları tarafından engelleniyorsa, bu ölçüde özgür olmadığımız açıktır” (Çapan, 2015: 45). Özgürlük kavramı bireyin ötekiyle olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Aslında bu noktada özgürlüğü önce öteki birey sonra devlet anlamlandırmaktadır.

4.1. SINIRLANDIRILAN ÖZGÜRLÜKLER VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Salgın döneminde devlet, toplumsal yaşantının yeniden şekillenmesine neden olabilecek nitelikte sınırlama uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Ancak bu sınırlandırmalar her ne kadar özgürlüğe aykırı olsa da bireyin öteki birey için bir tehdit oluşturması, devletin bu uygulamalarına zemin hazırlamıştır. Sokağa çıkma yasakları, seyahat kısıtlamaları, maske kullanım zorunluluğu gibi önlemler ve kurallar devlet otoritesinin özgürlükler üzerinde aslında ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Hobbes’un doğa durumunda “insan insanın kurdudur” ilkesi hâkimdi. Ve o dönemin insanı kendi bencil doğası yüzünden başkalarıyla sürekli savaş halindeydi. Günümüz insanı dünyası her ne kadar böyle bir görünüm sergiliyorsa da aslında hakikat bu değildir. Bu görüntünün arka planında, insanın, kendi bencil doğası ile sözleşmesi arasındaki gidiş gelişi mevcuttur. Bu salgın sürecinde ise insan insanın kurdu değil, virüs insanın kurdudur. Dolayısıyla otoritenin aldığı kararlar, bireyi virüse karşı korumak içindir. Belki de şimdilik böyledir!

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, devlet ile birey arasında en çok hak ve özgürlükler konusunda sorun yaşamaktadır. Devletin bu dönemde birey korumak için neredeyse onun tüm özgürlüklerini sınırlandırması, hükmetme gücü ve yetkisini aslında olumlu amaçlar için kullanması anlamına gelir. Ama bu tablo aynı zamanda baskıcı bir tutumdur. Bundan dolayı bu durum tartışılmaya başlanmıştır. “Covid-19 salgını dünyanın dört bir yanındaki popülasyonlar için istisnai koşullara neden olmuştur. Acil durum kararları ve sokağa çıkma yasakları gibi birçok kısıtlamanın bireylere empoze edilmesi, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasının üzerine muazzam bir baskı oluşturmaktadır” (McCann ve Ó hAdhmaill, 2020: 37). Hak ve özgürlükler üzerinde güç sahibi olan devlet, bu gücünü dilediği zaman değil ihtiyaç anında kullanmıştır. Ancak bu kullanım bir ihlal mi yoksa kabul edilebilir doğal bir sınırlandırma mı? İşte problem bu noktada baş göstermektedir.

Salgınla mücadele sırasında yapılan düzenlemelerden bazıları olumlu bazıları olumsuzdur. Örneğin bazı yorumculara göre salgınla mücadele sırasında birden çok hak ve özgürlük ihlaline tanıklık etmekteyiz. Bu bağlamda yaşam hakkı başta olmak üzere, sağlık hakkı, doğal çevre hakkı, seyahat hakkı, kişisel verilerin korunması hakkı, güvenli ve sağlıklı koşullarda çalışma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı gibi çok sayıda hak ihlali yapılmaktadır (Kılıç, 2020: 32). Burada şöyle bir soru gündeme gelebilir: Hak ve özgürlük ihlalden kasıt nedir? Hak ve özgürlüklerin mevcudiyeti yanında bunların kullanım koşullarının ne/nasıl olduğu önemlidir. Hiçbir problemin olmadığı durumlarda hak ve özgürlüklerin kullanımında bir sıkıntı yaşanmaz. Herkes dilediği şekilde hareket edebilir. Zaten bunu sağlayan bizzat devlet otoritesidir. Çünkü normal şartlarda hak ve özgürlükler bireyi olduğundan daha iyi hale getirecektir. Salgın durumunda tüm hakların kullanılması, başka bireylerin felaketine yol açabilir. Bu durumda özgürce hak kullanımı iddiası öne sürülemez. Örneğin salgın döneminde seyahat özgürlüğünün kullanılması başkalarına da virüs bulaştıracaksa, birey bir hakkı kullanırken, ötekileri tehlikeye atmış olacaktır. Oysa kişisel hak kullanımı başkalarının felaketine neden olmamalıdır. Çünkü bireylerin yaşam hakkı önceliklidir.

“Pandemi döneminde devlet otoritesi yalnızca özgürlükleri sınırlandırmakla kalmamış, aynı zamanda bireylerin hayatına çeşitli şekillerde müdahale etmiştir. Devlet, bütün insanlara neler yapacakları, yapamayacakları, nereye ne zaman nasıl seyahat edebilecekleri, kimlerle nasıl ve ne kadar iletişim kurabilecekleri hususunda birtakım direktifler vermektedir.” (McCann ve Ó hAdhmaill, 2020: 32). Bu uygulamaların temel sebebi görünüşte bireyi öteki bireyden korumaktır. Virüs öncesi normal dünya düzeninde bireyler, istedikleri şekilde sosyal ilişkiler kurmaktaydı. Belirli aktiviteleri seyahat, iletişim gibi özgürlükleri vardı. Kimlerle ne kadar görüşecekleri yine bireylerin kendi inisiyatifindeydi. Ama salgın söz konusu olduğunda bu serbestiyetin sür-

dürülmesi problemi büyüttüğü için sınırlandırmalar yapılır. Fakat “sınırlandırma” ile “bireylerin hayatına müdahale” birbirine karışmıştır.

Devlet otoritesinin özgürlüklere karşı yaptığı sınırlamaların çoğunlukla isabetli olduğu düşünülmektedir. Ancak yine de bu kısıtlamaların belli bir düzeyi olmalıdır. Bu konuda çalışan bazı kişiler, devlet otoritesinin sınırlamalarını şu şekilde değerlendirmiştir: “Virüsün yayılmasından itibaren toplulukları korumak için hareket ve davranış özgürlüğü devlet tarafından sürekli kısıtlanmıştır. Her ne kadar kamu sağlığı ve güvenliği en önemli şey olsa da bu noktada uygulanan sınırlamalarda orantılılık ilkesi önem arz etmektedir” (McCann ve Ó hAdhmaill, 2020: 33). Burada değinilmesi gereken en önemli nokta orantılılık meselesidir. Bu meselenin hukuktaki karşılığı ölçülülük ilkesidir. Ölçülülük ilkesi, sınırlama yaparken başvuru aracın, sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını ifade eder (Özbudun, 2005: 104).

Bu noktada karşımız çıkan problem, ölçülü bir kısıtlama yapıldığında virüsün ortadan kalkıp kalkmayacağına belirsizliğidir. Şayet ölçülü ve orantılı sınırlandırmalara rağmen virüs tamamen ortadan kalkmıyor, yalnızca yayılma hızı düşüyorsa bu durumda sınırlandırılmış hayat pekâlâ sürekli hale getirilebilir. Fakat bu da kesin bir çözüm değildir. Bireylerin kazanımlarını korumak için devletin orantılı/ölçülü sınırlandırmalar yapmasını istemek doğru ve yerinde bir temennidir. Ancak salgın söz konusu olduğunda bunun nasıl uygulanabileceği cevapsız bir soru olarak kalacaktır.

Salgın döneminde devletin amacı hak ve özgürlükleri tamamen yok saymak değil, yalnızca belirli bir zaman dilimi içinde kısıtlamaktır. Bunun sebebi ise bireylerin en temel hakkı olan yaşam haklarını korumaktır. Devletin bilfiil virüse müdahale etmesi mümkün değildir. Bu nedenle o, bireye yönelik önlemler almak zorundadır. Sosyal mesafe, sözü edilen kısıtlamalar, maske takma zorunluluğu gibi! Hâlbuki burada özgürlükleri sınırlandırılan bireyin de bir suçu yoktur. Ama yine de ondan hareketle çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Tabi bu manada devlet otoritesinin aldığı tedbir ve uyguladığı işlemler bir Leviathan çağrışımı oluşturmaktadır.

Yaşadığımız salgın sürecinde devletin yetki kullanımının daha da genişlediğini görmekteyiz. Günlük hayattaki çeşitli sınırlandırmaların ve yasakların yanı sıra, bireyleri de kontrol etmek için birtakım dijital uygulamalar yürürlükte. Örneğin, salgını kontrol altına almak için kullanılan HES kodu uygulaması aynı zamanda özgürlüğe bir müdahale olarak değerlendirilebilir. İş yerleri, alışveriş merkezleri, devlet daireleri gibi birçok alana girebilmek için bu uygulamanın kullanılması gerekmektedir. Bu durum kişinin istediği mekânda bulunma özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Ayrıca uygulama bireyin bulunduğu mekânları, konumu, tüm kimlik bilgilerini, kişisel sağ-

lık verilerini de kayıt altına alınmaktadır. Bu durum ise kişisel verilerin korunması sorununu doğurmakta, temel hak ve özgürlükler açısından tehlike oluşturmaktadır. Veri kavramının tartışıldığı özellikle de büyük verinin yapay zekâ teknolojisiyle çok yönlü olarak kullanılabilirdiği dijital bir dünya, özgürlüklere yönelik tehlikelerin bir diğer kaynağı olarak da görülebilir. “Yapay zekâ ve büyük veri dahil olmak üzere acil durum ve güvenlik kısıtlamalarını uygulamak veya etkilenen bireylerin gözetilmesi ve izlenmesi gibi teknolojik uygulamalar endişeye yol açmaktadır. Çünkü bu tür uygulamaların kötüye kullanım potansiyeli yüksektir. Bir acil durum sırasında haklı görülen şey, kriz geçtikten sonra normalleşebilir” (Covid-19 ve Human Rights, 2020: 16). Acil durumlar için zorunlu olan uygulamaların bazıları veya tamamı bir süre sonra devlet otoritesi tarafından sürekli hale getirilebilir. İşte daha önce bahsedilen “Leviathan’ın dirilişi kuşkusunun” en önemli dayanağı, teknolojinin bu şekilde kötüye kullanılması olasıdır.

4.2. DİJİTAL LEVIATHAN’IN DOĞUŞU MU?

Hobbes’un siyasal toplumunda Leviathan’ın gücü sınırsızdı. Onu kötü bir otorite yapan da bu sınırsızlığıydı. Leviathan bireyler arasında herhangi bir çatışma olmadan da sınırsız gücüyle istediğini yapabiliyordu. Çünkü onu engelleyecek başka güç yoktu. Salgın döneminde ise devlet, otoritesini somut durumlara, somut olgulara dayanarak kullanmakta, alınan tedbirler akılcı ve gerçekçi olarak nitelendirilmekte, hemen herkes tarafından da onaylanmaktadır. Elbette bu bağlamda alınan kararların bazıları temel hak ve özgürlükleri etkileyecek niteliktedir. Aslında buradaki amaç, belirtildiği gibi, tamamen bireyleri korumaya yöneliktir. Böylesine etkili teknolojik uygulamalar, kullanım yetkisi elinde olanlar tarafından maksadı aşacak şekilde de kullanılabilir. Bu da dijital temelli bir otorite oluşturabilir.

Devletin dijital uygulamalarıyla ilgili bazı yorumlara göre, yeterli güvenlik önlemleri olmadan kullanılan bu teknolojiler ayrımcılığa neden olabilir, müdahaleci olabilir ve mahremiyeti ihlal edebilir. Tüm bunların yanında pandemi müdahalesinin çok ötesine geçen amaçlarla insanlara karşı kullanılabilir. Bu nedenle, bütün önlemler anlamlı veri korumayı içermeli, yasal, ölçülü, zamana bağlı olmalı ve yalnızca halk sağlığı hedefleriyle gerekçelendirilmelidir (Covid-19 ve Human Rights 2020: 16). Lakin ilkesel olarak bunlar temele alınsa bile sözü edilen vasıtaların bu ilkelere bağlı kullanımı örneğin, büyük veriye erişme hakkı tam olarak denetlenemeyebilir.

Yetkiyi elinde bulunduran herkesin bu teknolojiyi kullanarak bireylerin kişisel bilgilerine erişmesi mümkündür. Örneğin, trafik kontrolü yapan polis kişinin trafikle ilgili tüm bilgilerine ulaşabilir. Burada, kişinin kayda geçmiş yaşantısı göz önüne serilmektedir. Kişisel veri taahhüdü içerse bile, bu bilgilerin gerçekten korunup ko-

runmadığına dair bir kontrol mekanizması veya bunu kontrol edecek bir üst otorite mevcut değildir. Devlet, doğası gereği kayıt mekanizmasıdır. Bu kayıtların dijital ortamda tutulması ise devlet açısından bir kullanım kolaylığı sağlar. Dijital ortamdaki kayıtlar merkezleştğinde de onlara kolayca erişebilir ve bu da devletin denetleme gücünü olağanüstü düzeye çıkarır. İşte Hobbes'un Leviathan tasarımının dijital biçimde hayatımıza girip girmediği kuşkusunu bu noktada güçlenmektedir. Şayet devlet gittikçe dijitalleştiğinde tüm bireyleri katı biçimde zapturapt altına alacaksa, bu yeni devlet, dijital bir Leviathan olmuş olur. Ancak o, dilediği şeyleri Hobbes'un Leviathan'ı gibi kaba güçle yaptırmaz. O bireyi, dolaylı koşullarla ve kamu alanına getireceği sınırlamalarla, yumuşak bir zorunlulukla kuşatabilir. Küresel salgın döneminde alınan dijital tedbirlerin bu yumuşak zorunluluğun bir görünümü olarak yorumlanması da mümkündür.

Şayet dijitalleşen Leviathan ortaya çıkarsa, onunla Hobbes'un Leviathan'ı birbirinden farklı olur. Hobbes'un Leviathan'ı halkıyla diyalog kurmazdı çünkü halk onun nezdinde, koyduğu kurallara uymakla yükümlü uyruklardan ibaretti. Dijitalleşen Leviathan ise halkıyla sürekli iletişim halinde olmak zorunda kalır. Hatta onların algılarıyla oynayabilecek kadar da onlarla iç içe olur. İletişim ortamında virüsle ilgili verilen korkutucu haberler, sürekli hastalık üzerinde konuşulması, hastalık ve ölüm istatistikleri bireyler üzerinde bir korku uyandırmaktadır. Bireyler adeta her türlü sınırlandırmaya onay verecek hale gelmişlerdir. Bütün bunlar doğal seyrinde gibi cereyan etmektedir. Şayet devlet Leviathanlaşır ve dijital vasıtaları bu şekilde kullanırsa, görünüşte bireyleri koruyucu, gerçekte ise baskı uygulayıcı bir yapı kazanmış olur. Fakat olasılığın söz edilen bu yeni Leviathan, bireylerini mutlak bir itaat bilinciyle değil, kendileri için yararlı şeyler yaptıkları bilinciyle donatır. Mevcut salgın döneminde siyasal otorite, bireylerine sağlıkları için evlerinden çıkmamaları gerektiğini söylemekte; alınan tedbirleri, yapılacak olan sınırlandırmaları ve tüm bunların yol açacağı güzellikleri anlatmaktadır. Bu şekilde bireylere "sizin sağlığınızı düşünüyorum" mesajı vermektedir.

Dijitalleşen Leviathan'ın bireylerin bilinçlerinde bıraktığı "özgürlüğünüzü sizi korumak için sınırlandırıyorum" izlenimi, onları gönüllü itaate razı edebilir. Böyle bir tabloda bireyler artık durumlarından habersiz dijital köleler haline gelirler. Ancak bilinç itibarıyla, kendilerini, kendi yararları için yapılan sınırlandırmalara tavizsizce uyan, böylece kendini garantiye alan özgür insanlar olduklarına inanırlar. Bu noktada algı başka, gerçek tablo ise bambaşka olmuş olur. Farkı ise, algıya konu olan durumun reel dünyada bilfiil mevcut olmasıdır.

Hobbes'un Leviathan'ı bireylerin el birliğiyle oluşturduğu mutlak bir otoriteydi. Dijital vasıtalarını kullanan devlet otoritesi ise gücünü, bilfiil kullandığı ve ileride de kullanabileceği teknolojilerin desteğiyle mutlaklaştırabilir. Salgın sürecinde devlet dijital teknolojiyi haklı olarak ve somut gerekçeye dayanarak kullanmaktadır. Dolayısıyla devlet kendini Leviathanlaştırabilecek vasıtalara salgın nedeniyle sahip olmuştur. İşte bu noktada Hobbes'un Leviathan'ı ile ilgili bir farklılık daha karşımıza çıkmaktadır. Hobbes'un doğal durum içindeki bireyleri varlıklarını sürdürmek için bir otorite isterken, günümüzdeki bireylerin "mutlak bir otorite" değil "işleri düzenleyecek ve yürütecek bir otorite" talepleri vardır.

Diğer yandan Hobbes'un Leviathan'ının bireylere sağladığı özgürlük alanı ve bu özgürlüğün sınırları belirsizdir; hatta doğal olarak daraltılmış olmalıdır. Leviathanlaşması mümkün olan bugünkü devlet otoritesi ise, bireylerine istedikleri şekilde yaşama özgürlüğü vermektedir. Bireyler sosyal, ekonomik olarak özgürce eylemlerde bulunabilmekte, tüm iletişim ortamlarından özgürce faydalanabilmektedirler. Ancak bu tablo bu özgürlük kullanımının sınırsız ve kontrolsüz olduğu anlamına gelmemektedir. Bireyler devlet otoritesinin izin verdiği kadarıyla bu özgürlüklerini kullanabilmektedirler. Mevcut devlet otoritesi küresel salgın sürecinde alacağı tedbirleri doğal zorunluluğa dayandıracağı için, Hobbes'un Leviathan'ından farklı bir zorlayıcılık sergiler. Belirtildiği gibi Hobbes'un Leviathan'ı kendi dilediğini zorla yaptırmaktaydı. Yeni otorite ise pekâlâ örtülü ve baskı izlenimi doğurmayan bir zorlayıcılıkla dilediğini yaptırabilir. Daha önce belirtildiği gibi HES kodu ya da aşı pasaportu zorunluluğunu dayatmasa bile çeşitli kamu hizmetlerinden yararlanmak için bunları koşul olarak ortaya koyması örtülü bir zorlayıcılıktır. Fakat keyfi olarak alınan bir karara değil, virüs salgınına dayandırıldığı için de bireylerin elinde itiraz için bir gerekçe bulunmayacaktır. Birey sınırlandırıldığının ve köleleştirildiğinin farkına varmadan, "yeni normal" adı altında, planlanan düzene göre yaşamayı sürdürecektir.

SONUÇ

Bireyin devlet ile ilişkisini belirleyen iki temel alan bireyin özgürlüğü ve devletin otorite kullanımının sınırı vakıasıdır. Devletin otoritesini kullanım biçimi, onun bir özgürlük koruyucusu mu kısıtlayıcısı mı olduğunu belirler. Hobbes'un Leviathan kurgusunda da bu iki temel alan düzenlenir.

Leviathan, hiç kimseye hesap vermeyen otorite kullanımıyla, sınırsız güç ve yetkinliğiyle özgürlüğün sınırlandırıcısıydı. Ama aynı zamanda doğa durumundaki insanın varlığını sürdürmesinin de garantörüydü. Gerçekten de devlet ve otorite kullanımı tartışmalarında, Hobbes'ta olduğu gibi, bugüne kadar da yukarıda bah-

sedilen iki alan hep bir problem teşkil etti. Günümüze kadar yaşanan değişim ve kat edilen gelişmelerde, birey özgürlüğünü önceleyen ılımlı devlet otoritesi anlayışı, hukuk devleti kavramıyla hayata geçirildi. Ancak yaşanan salgın sürecinden doğan zorunluluklar nedeniyle devletin otorite kullanımında değişimler yaşanmaya başlandı ve birey-devlet ilişkisi yeniden şekillenmeye yüz tuttu. Bu noktada, Locke'un ılımlı Leviathan'ında temel bulan geçen yüzyılın özgürlükçü devlet anlayışlarından geriye doğru gidiş süreci başladı.

Başka bir deyişle, 20. yüzyılın son çeyreğinde ekonomik alandan başlamak üzere, sosyal ve siyasal alana doğru yayılan serbestleşme "hukuk devleti" kavramının öne çıkmasına ve bu kavramın gerektirdiği yasal düzenlemelerin de birçok ülkede yapılmasına neden olduğu için, devletin şimdiye kadarki otorite kullanımını bireyin varlığını, özgürlüğünü ve güvenliğini garanti altına alacak şekilde gerçekleştirme yolundaydı. Ancak artık kamusal mesele ve müşterek bir problem dolayısıyla herkesi kuşatıp sınırlayan bir otorite kullanımı vardır. Salgın sürecinde devletin otorite kullanım vasıtaları farklılaşmış, bireysel varoluşun sınırları olabildiğince daralmıştır. Devletin dijital vasıtaları kullanmasıyla bireylere ceza uygulaması, uygulanan cezaların kayda geçmesi biçimi de değişmiştir.

Örneğin, şimdiye kadar bireylere yalnızca mali denetmenler, zabıta ve trafik polisleri kendi kontrol alanlarına ilişkin olarak ceza yazma yetkisine sahipti. Trafik cezaları belirli yasalarla, diğerleri mali yükümlülüklerle ilgiliydi. Oysa salgın döneminde ilk kez başka kişilere, bu alanların dışındaki eylemler nedeniyle ceza yazılmasına tanık olmaktadır. Burada otorite kullanımında idari manada yeni bir işlem alanı açılmıştır. Konulan yasak ve sınırlandırmalardan dolayı bireylere adli ceza değil, artık doğrudan doğruya para cezası yazılmaya başlanmıştır. Bu durum devletin yaptırım uygulamalarındaki değişimi de göstermektedir. Bu uygulamaların gelecekte nasıl sürdürüleceği belirsizdir.

Devlet eğer dijital Leviathan haline gelirse, onun hükmetme ve kontrol vasıtaları Hobbes'un Leviathan'ından daha kuşatıcı olacak, toplum daha katı biçimde kontrol edilebilecektir. Kameralar, yüz tanıma sistemleri, dijital uygulamalar, kimlik numarasıyla yapılan kontroller bu vasıtalarından bazılarıdır. Bu dijital vasıtalar, hayatın birçok alanında şimdilik gözlem amaçlı olarak kullanılmaktadır. Şayet halen daha hukuk devleti olmayı bırakmayan devletler dijital Leviathan'a dönüşürse, böylesine etkili güç vasıtalarıyla, Hobbes'un Leviathan'ı gibi her şeye hâkim olacak, kimseye hesap vermeyecek mutlak bir otorite haline gelebilecektir.

Devletin, yukarıda sözü edilen Leviathan tasarımına doğru evrilip evrilmediği hususunda duyulacak olan en küçük bir kuşku bile, bu konu üzerinde derinleme-

sine düşünmeyi gerektirir. Elbette hukuk devleti kavramı ortadan kalkmadığı için mevcut haliyle devlet otoritesinin tam anlamıyla bir Leviathan örneği sergilemesi söz konusu değil gibi görünmektedir. Lakin nasıl hukuk devleti, devletlerin kendilerini varoluşsal bakımdan garanti altında görmeleri durumunda tercih edecekleri bir “iç yapı düzeni” ise, bunun tam tersi durumda, yani devletlerin kendi geleceklerini tehlike altında görmeleri durumunda, tam tersi de mümkündür.

Devlet, varlığını sürdürmek için daha da otoriterleşebilir. Çünkü salgın süreci, devletlerin lehine işleyen bir süreç gibi görünmemektedir. Kapanmalar dolayısıyla artan huzursuzluklar ve hoşnutsuzluklar, kısıtlamalar dolayısıyla sekteye uğrayan üretim ve kırılan tedarik zincirleri, piyasaların altüst olması, devletin ve bireylerin artan borçluluk oranları, piyasaya para sürmekten doğan enflasyon, işgücü kaybı dolayısıyla yaşanan geçim sıkıntıları demokratik devletlerde halkın büyük tepkisine neden olmaktadır. Bu da gelecekte yöneten-yönetilen ilişkilerindeki dengelerin bozulmasına, devletin otorite kullanımına karşı bir direnmeye neden olabilir. Bunun anlamı da *toplumsal kargaşa* demektir.

Hobbes’un Leviathan’ı bireyi öteki bireylerden korumak için sınırlandırmaktaydı; bugün dijital vasıtaları kullanan devlet de sınırlandırma yetkisini bireyi virüstük tehditten korumak için kullanmaktadır. Yani her ikisinde de sınırlandırma “birey için”dir. Ama devletin varlığının tehlikeye düşmesi durumunda, devlet elindeki katı kontrol vasıtalarını, kendi varlığını sürdürmek için kullanmaya başlayabilir. O takdirde, devlet düzeni içinde, “temel hak ve özgürlükler”in yerini “devletin mutlak otoritesi” alır ve baskıcı devletler çağı başlamış olur. Dijital vasıtaların kullanılışı konusunda gerekli önlemler alınmazsa, devleti yönetenler gelecekteki olası tehlikeleri hesaba katmazlar ve gerekeni yapmazlarsa, tüm bireyler devletin olası dönüşümü konusunda bir bilinç geliştirmezlerse, gelecekte devletin nasıl bir aygıtla dönüşeceği belirsiz hale gelir. Koşullar değiştiğinde, devlet otoritesini ellerinde bulunduranlar hukuku da dönüştürmek suretiyle toplumu katı biçimde denetim altına almayı tek çıkar yol olarak görebilirler. Bu nedenle ve çağın teknolojisinin yaygın bir kontrol imkânı sunması dolayısıyla, şimdinin demokratik bir devletinin, gelecekte dijital bir Leviathan’a dönüşmeyeceğinin garantisi yoktur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları M., Zabcı, F., Ergün, R. (2009). *Kral Devletten Ulus Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Cevzici, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevzici, A. (2008). *Felsefe*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Çapan, A. (2015). *Isaiiah Berlin: İki Özgürlük Arasında*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Çetin, H. (2003). *Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58 (03), 60-88.
- Çilingir, L. (2019). *Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı*, Temâşâ Felsefe Dergisi, 11, 31-43.
- Eroğlu, M. (2010). *John Locke'un Devlet Teorisi*, Akademik Bakış Dergisi, 21, 1-15.
- Güçlü A., Uzun S., Uzun E. (2003). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gürbüz, A. (1998). *Hukuk ve Meşruluk*, İstanbul: Beta Yayın.
- Göze, A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Heywood, A. (2010). *Siyasetin Temel Kavramları*, (Çev. Hayrettin Özler). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset*, (Çev. Kolektif). Ankara: Adres Yayınları.
- Huggins, R. (2006). *Democracy and Democratization Introduction Politics*, ed. B. Axford vd, Routledge, London, 159-192.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kapanı, M. (1983). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karabağ, S. (2002). *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaduman, İ. C. (2020). *Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak*, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt 3, 1, 114-137.
- Kılıç, M. (2020). *Pandemi Dönemi İnsan Hakları Siyaseti: Hak ve Özgürlükler Düzeninin Kırılma Doğası*, Adalet Dergisi, 64, 17-55.
- Köktürk, M. (2017). *Toplum ve Kültür*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Locke, J. (2013). *Hükümet Üzerine İkinci Tez*, (Çev. Aysel Doğan). İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- McCann, G., Ó hAdhmaill, F. (2020). International Human Rights And Global Welfare in the Midst of The COVID-19 Pandemic, P. Carmody içinde, *Covid-19 in The Global South*. (s.29-38). Bristol: Bristol Universty Press.
- Özbudun, E. (2005). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Kitabevi.
- Sabine, G. (1969). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Cilt I, (Çev. Alp Öktem). Ankara: Sevinç Matbaa.
- Şenel, A. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- United Nations. (2020). *Covid-19 and Human Rights*. NewYork: United Nations.